

**INTELLECTUALS AND REFORM IN THE OTTOMAN EMPIRE -
THE YOUNG TURKS ON THE CHALLENGES OF MODERNITY**

Stefano TAGLIA, SOAS/Routledge Studies on the Middle East,

Londra ve New York, 2015, 167 sayfa.

ISBN: 978-1-138-82545-1

Ozan Can AKPINAR*

Geliş:24.04.2018 / Kabul:30.05.2018

Türk modernleşmesi çerçevesinde Cumhuriyet Türkiye'si'ne miras kalan Genç Türk entelektüellerinin düşün, eylem ve referans boyutunda yaşadıkları ayrılıkları ve batı uygarlığının modernleşme-batılılaşma ilişkisinde aydınlarca nasıl anlaşıldığı önemli bir tartışma konusudur. Türkçeye çevirisi yapılmayan ve adı "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Entelektüeller ve Reform-Genç Türklerin Modernizm Tartışmaları*" olarak çevrilebilecek olan bu eser, son dönem Osmanlı aydınını günümüze kadar uzanan bir dizi içerisinde ele almaktadır.

Eser, *İçindekiler*, *Teşekkür* ve *Giriş* kısımlarından sonra *Sultan II. Abdülhamid İdaresi'nde Osmanlı İmparatorluğu (13-28)*, *Genç Türk Göçmenleri*, *Basın ve Paris Çevresi (29-51)*, *Ahmet Rıza ve Meşveret (52-79)*, *Mehmet Sabahattin ve İlm-i İctimâ (80-106)*, *Bir Düşüncenin Sonu*, *Paris'te 1902 Osmanlı Liberalleri Kongresi (107-128)* adlarında beş bölüm takip etmekte; *Sonuç (129-138)*, *Sonsöz (139-153)*, *Kaynakça (154-163)* ve *Dizin (164-167)* bölümleriyle neticelenmektedir.

Eserin araştırma konusu *Giriş* bölümünde, 19. yüzyıl sonunda imparatorluk ve batı arasındaki ilişki meselesiyle bağlantılı olarak, özgül politik düşüncelerin tarihsel bir bağlamda nasıl reform planlarına dönüştüğünün tartışılması şeklinde ifade edilmiştir. Yine aynı bölümde "*entelektüel aşama*" olarak ifade edilen 1889-1902 dönemine yoğunlaşıldığından söz edilmiştir.

* Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi Tarih Bölümü, ocakpinar@bingol.edu.tr.

Giriş bölümü *İmparatorluğun Reform İhtiyacı, Genç Türk Hareketi ve Reform, Genç Türk Hareketi'nin Entelektüel Aşaması* şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklarda son dönem Osmanlı yenileşme hareketinin genel bir özeti yapılmış, entelektüel elit kesimin ortaya çıkış sürecinden bahsedilmiştir. Sonrasında yaşanan gelişmeler imparatorluk bünyesinde bir arada yaşamanın mümkün olduğuna inanan bazı Osmanlıların kendi milliyetçilik modellerini aramaya ittiğinden, bunun da kapsayıcı milliyetçilik yani “*proto-milliyetçi*” bir siyasi proje olan Osmanlılık olduğundan söz edilmiştir.

Eserin *Sultan II. Abdülhamid İdaresi'nde Osmanlı İmparatorluğu* başlıklı birinci bölümünde *Giriş* kısmında verilen bilgiler genişletilerek Osmanlı Devleti'nin tarihinden ve yenileşme hamlelerinden kısaca bahsedilmiştir. Ardından “*sultana bağılık teması*” bağlamında Abdülhamid dönemi incelenmiştir. Bu noktada tek modernleşmeci hareketin Genç Türk hareketi olduğunu savunmanın basit bir yaklaşım olacağı belirtilerek II. Abdülhamid'in de reformlar konusunda oldukça arzulu olduğu ifade edilmiş ve bu dönemde yapılan yenilikler ele alınmıştır. Bölümün sonlarında ise II. Abdülhamid algısı üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Genç Türk Muhacirleri, Basın ve Paris Çevresi başlıklı ikinci bölümde Genç Türk hareketinin tarihsel gelişiminden bahsedilmiş, başta Genç Osmanlılar olmak üzere hareketin fikir öncüleri ve ittifak halinde oldukları kesimlerden söz edilmiştir. Ardından Genç Türklerin zorunlu sürgün yaşantıları ele alınmış, burada Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin'in “*devlet nasıl kurtarılabilir?*” sorusuna cevap aradıklarından bahsedilmiştir. Ayrıca Ahmet Rıza ve Mizancı Murad arasındaki anlaşmazlıklar ve Osmanlı'da basın hareketleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Osmanlı diasporasının yoğun olarak bulunduğu Paris'in, entelektüel çevreler açısından önemine değinilmiş ve Genç Türklerin kendilerini Genç Osmanlıların mirasçıları olarak gördüklerinden söz edilmiştir.

Eserin *Ahmet Rıza ve Meşveret* başlıklı üçüncü bölümünde Ahmet Rıza ve Meşveret gazetesi hakkında bilgi verildikten sonra Ahmet Rıza ve grubunun fikri temelleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Burada Ahmet Rıza'nın batı ve din üzerine görüşleri ele alınmış, ardından Comte'un pozitivist anlayışıyla şekillenen görüşlerinden bazı noktalara değinilmiştir.

Mehmet Sabahattin ve İlm-i İctimâ adlı dördüncü bölümde de tıpkı bir önceki bölüme benzer şekilde önce Prens Sabahattin tanıtılmış ardından onun batı, din ve azınlıklar üzerine görüşleri ele alınmıştır. Bu bölümde –eserin büyük bölümünde olduğu gibi- Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin karşılaştırma yapılarak değerlendirilmiştir. Burada Prens Sabahattin'in babası Mahmut Paşa ve kardeşi Lütfullah ile birlikte Paris'e yerleşme sürecinden ve yaşadıkları sıkıntılardan söz edilmiş, ardından Prens Sabahattin'in Edmond Demolins'in ilm-i içtimasıyla karşılaşma süreci anlatılmıştır. Ayrı alt başlıklarda ise teşebbüs-i şahsi ve adem-i merkeziyet kavramları ele alınmıştır.

Eserin, *Bir Düşüncenin Sonu, Paris'te 1902 Osmanlı Liberalleri Kongresi* başlıklı beşinci ve son bölümünde başlıktan da anlaşılacağı üzere 1902 yılında Paris'te düzenlenen Genç Türk Kongresi'nin öncesi, sonrası ve kongre sırasında yaşanan sıkıntılar ele alınmış, kongrenin sonuçları ve etkisi üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kongrenin, tüm muhalif unsurların bir araya gelip ortak karar almasını hedeflemesine rağmen, büyük beklentilere cevap vermediğinden ve dahi amacına aykırı bir biçimde ayrılık meydana getirdiğinden söz edilmiştir. Kongrenin ardından Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin'in bir süreliğine siyasetten el çektikleri anlatılmıştır.

Bilindiği üzere Meşrutiyet'in ilanının ardından her ikisi de aktif siyasete yine farklı mecralarda geri döneceklerdir. Burada önceki bölümlerde bahsedilenlere ek olarak hem Prens Sabahattin'in hem de Ahmet Rıza'nın ideolojik temellendirmelerinde reel gerçekliğe göre hareket etmedikleri eleştirisinde bulunulmuştur.

Eserin *Sonuç* bölümünde, Genç Türklerin Fransız elitizminden etkilendiklerine ve Paris çevresinden öğrendiklerinin dışında düşünsel birikim anlamında pek bir gelişme gösteremediklerine değinilmiş, toplumsal gerçeklikten uzak oldukları tespitinde bulunulmuştur. Kongrenin, farklı kesimleri bir araya getiren ilk ve son olay olduğu vurgulanmış, Ahmet Rıza'nın gerçek dışı Osmanlılık düşüncesini kavramsallaştırmasının ve Prens Sabahattin'in İngiliz liberalizmine dayanan soyut düşüncesinin eleştirisi yapılmıştır. Ardından bu dönemde yapılan tartışmaların sonraki dönemde de sıcaklığını ve etkisini koruduğundan bahsedilmiştir.

Sonsöz bölümünde ise Genç Türk entelektüellerinin mirası üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Burada Genç Türklerin militarist ve aktivist yönleri haricinde Osmanlı mirası tartışmalarında etraflıca ele alınmadığına değinilmiştir. Ardından Cumhuriyet Türkiye'sinde yaşanan siyasi olaylar ve

Ozan Can Akpınar - Intellectuals and Reform in the Ottoman Empire - The Young Turks on the Challenges of Modernity (Kitap Tanıtımı)

darbeler Genç Türk mirası kapsamında ele alınmış; kimlik, din ve laiklik tartışmaları ekseninde yaşanan siyasal süreçten bahsedilmiştir.

Yazarın da belirttiği gibi 1889-1902 yılları arasında Genç Türklerin “*entelektüel aşaması*” 1902 Genç Türk Kongresi’nin ardından düşünsel zeminden eylemsel alana geçmiştir. Fakat hem düşünsel hem de sözü edilen tarihten itibaren hız kazanan eylemsel faaliyetlere rağmen yekvücut bir muhalif hareketin bulunmadığı görülmektedir. Muhalefetin ortak paydada bulunduğu -belki de- tek nokta Abdülhamid karşıtlığıdır. Bu minvalde eser, düşünsel temel üzerine yoğunlaşmış ve daha çok Genç Türk hareketinin ayrılıkların temelini oluşturan “*entelektüel aşamasını*” ele almıştır. Özetle eser, Türk siyasi geleneğinde günümüze kadar süregelen kısır döngü tartışmaların tarihsel sürecini anlamamıza katkı sağlayacak niteliktedir.